

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

จังหวัดอุดรดิตถ์ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดแพร่ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและที่สูง ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือและทางตะวันออกของจังหวัด เทือกเขาเหล่านี้ต่อเนื่องมาจากจังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน โดยมีเทือกเขาที่ติดต่อกับจังหวัดแพร่คือเทือกเขาฝิปันน้ำ “เทือกเขาฝิปันน้ำ” ในโซนลุ่มน้ำน่าน ลุ่มน้ำยม ที่ต่อเนื่องกันเป็นพื้นที่ที่มีความชันสูง มีสภาพเป็นป่าดงดิบ และอยู่บนภูเขาสูง 400-800 เมตรจากระดับน้ำทะเล เป็นลุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำยม-แม่น้ำน่าน เป็นจุดสำคัญที่สามารถปลูกไม้ผลได้หลากหลาย โดยเฉพาะ ทุเรียน ลางสาด ลองกอง มังคุด เงาะ ต้นไม้ที่เป็นเครื่องเทศ นานาชนิด ฯลฯ ได้ โดยไม่ต้องใช้เทคโนโลยีการจัดการน้ำ และป้องกันโรคมามากมายนัก (ผู้จัดการออนไลน์. ออนไลน์. 2560)

นอกจากนี้จังหวัดอุดรดิตถ์ มีลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อมเหมาะสมแก่การปลูกยางสาดมาก เนื่องจากมีอากาศร้อนและความชื้นสูงตลอดปี นอกจากนี้บริเวณรอบ ๆ ก็เป็นป่าโดยธรรมชาติ ดินมีความอุดมสมบูรณ์สูงและปลูกในระบบวนเกษตรที่มีลักษณะแบบสวนป่า เป็นระบบการปลูกแบบธรรมชาติคือปลูกแซมในสวนทุเรียน หรือต้นไม้อื่น นอกจากต้นยางสาดที่ปลูกยังได้จากการเพาะเมล็ดโดยตรง ทำให้ระบบรากยังลึก ดูดน้ำและอาหารได้เต็มที่ ต้นจึงมีความอุดมสมบูรณ์แข็งแรง ยางสาดโดยทั่วไปมีอายุมาก เก้าแก่มีมานานบางต้นมีอายุมากถึง 200 ปี ผลผลิตที่ได้จึงดีกว่าต้นที่เพิ่งออกผลใหม่ๆ

ยางสาดอุดรดิตถ์ เป็นผลไม้จากต่างถิ่น แต่เข้ามาแพร่ขยายที่อุดรดิตถ์นานนับหลายร้อยปี จนกลายเป็นผลไม้ประจำถิ่นของเมืองลับแลจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นผลไม้ที่ใครได้กินแล้วจะรู้สึกถึงความแปลก ด้วยมีกลิ่นจาง ๆ ของยางสาดที่หอมชนิด ๆ หอมติดจมูกติดลิ้น เมื่อแกะเปลือกแล้วจะพบยางสีขาว ๆ เหนียว ๆ เหมือนน้ำเชื่อม แต่กลับมีหลายคนที่ไม่ชอบเพราะจะทำให้เล็บมือเปื้อน ด้วยเพราะไม่รู้วิธีการแกะกินยางสาดที่ถูกต้อง รสชาติของยางสาดจะมีรสชาติดหวานอมเปรี้ยว แต่ยางสาดที่เก็บสุกอมแล้วจะไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องยางมากนัก เพราะว่าผลยางสาดพัฒนาการจนเปลือกอ่อนนิ่มและเนื้อจะนุ่มหวานมากขึ้น ไม่กรอบและอมเปรี้ยวมาก ๆ เหมือนตอนแก่ยังไม่อม

จุดอ่อนของยางสาดเนื่องจากผลยางสาดมีข้อจำกัดคือ มียางที่เปลือก และเน่าเสียง่าย เมื่อเก็บไว้ประมาณ 2-3 วัน เปลือกจะเริ่มมีสีน้ำตาล ทำให้แม่ค้า/พ่อค้า ไม่รับซื้อ ประกอบกับต้นยางสาดค่อนข้างสูง ทำให้ค่าจ้างตัดแพง เกษตรกรจึงปล่อยให้ร่วงคาต้น เป็นปุ๋ยบำรุงดินในสวนแทน จากการ

สอบถามเกษตรกรที่ยังรักษาต้นยางสดไว้แม้ว่าขายไม่ได้ราคา เป็นเพราะต้องการอนุรักษ์ยางสดให้อยู่คู่กับจังหวัดอุดรดิตถ์ เพราะยางสดเป็นผลไม้ประจำจังหวัดอุดรดิตถ์ ดังคำขวัญของจังหวัดอุดรดิตถ์ ที่ว่า “เหล็กน้ำพี้ลือเลื่อง เมืองยางสดหวาน บ้านพระยาพิชัยดาบหัก ถิ่นสักใหญ่ของโลก” ในปัจจุบันจังหวัดอุดรดิตถ์มีเกษตรกรผู้ปลูกยางสดจำนวน 7,093 ราย ปริมาณผลผลิต 14,658.6 ตัน เป็นแหล่งปลูกยางสดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย (กรมส่งเสริมการเกษตร ข้อมูล ณ วันที่ 26 เมษายน 2559)

“ปัญหาที่มักเกิดขึ้นคือ ไม่มีการตัดยางสดเป็นข้อพวงมาส่งขายและจนกลายเป็นตัดต้นยางสดทิ้ง เอาไปทำฟืน เผาถ่านซะงั้น ความลดน้อยถอยลงของยางสดอุดรดิตถ์ ก็ล้มหายตายจากไปตามกาลเวลา วันนี้เหลืออยู่ไม่เท่าไรแล้ว ช่วยกันปลูกอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกแผ่นดิน อย่างน้อยก็ควรหวนคิดคำนึงถึงยางสดว่า ยางสดอุดรดิตถ์ คือ ผลผลิตทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า เป็นมรดกตกทอดมาสานเจตนาบรรพชน” (อดุลย์ศักดิ์ ไชยราช. สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรดิตถ์)

จากจุดอ่อนของยางสด ซึ่งเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งทำให้คนไม่นิยมรับประทานยางสด รวมถึงยังไม่ทราบถึงวิธีการกินยางสดที่ถูกต้อง แต่ยางสดมีข้อดี คือมีคุณค่าทางอาหารจากข้อมูลโภชนาการ แคลอรี พลังงานและสารอาหารในยางสดในปริมาณ 100g มีพลังงานทั้งหมด 67 กิโลแคลอรี โปรตีน 0.9 กรัม คาร์โบไฮเดรต 15.6 กรัม ไขมัน 0.1 กรัม โดยรายละเอียดข้อมูลอื่น ๆ เช่น เกลือโซเดียม คลอเรสเตอรอล วิตามิน ไขมันอิ่มตัว ไขมันไม่อิ่มตัว น้ำตาล กากใยอาหาร สามารถแสดงได้ดังตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 คุณค่าทางโภชนาการของยางสด

คุณค่าทางโภชนาการต่อหนึ่งหน่วยบริโภค (หนึ่งหน่วยบริโภค 100 กรัม)

พลังงานทั้งหมด 67	พลังงานจากไขมัน 1
ไขมันทั้งหมด 0.1 (g)	0%
ไขมันอิ่มตัว (g)	0%
ไขมันไม่อิ่มตัวเชิงซ้อน (g)	
ไขมันไม่อิ่มตัวเดี่ยว (g)	
ไขมันทราน (g)	
คลอเรสเตอรอล (mg)	0%
โซเดียม (mg)	0%
โพแทสเซียม (mg)	0%
คาร์โบไฮเดรตทั้งหมด 15.6 g	5%
ใยอาหาร 0.3	1%
น้ำตาล (g)	

โปรตีน 0.9 (g)			2%
วิตามินเอ	0 %	วิตามินซี	40 %
แคลเซียม	1 %	เหล็ก	4 %
ไทอามิน	5 %	ไรโบฟลาวิน	2 %
ไนอาซีน	9 %	วิตามินอี	0 %
ฟอสฟอรัส	4 %	-	%

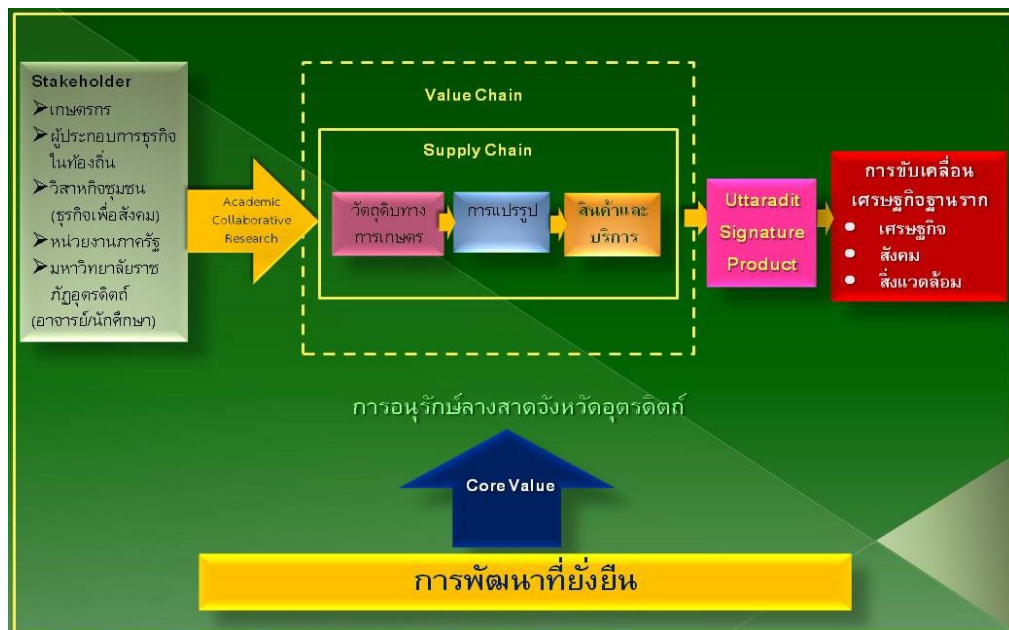
ที่มา : <http://www.calforlife.com/th/calories/lang-sat>

วันที่เข้าถึงแหล่งข้อมูล 1 สิงหาคม 2560

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า มีการศึกษาทางด้านวิทยาการเก็บเกี่ยวกลางสาตเพื่อยืดอายุการเก็บผลกลางสาตสด (ภูมิพัฒน์ พัทธพันธ์ปริดา.มปป., วาสนา พิทักษ์พล และคณะ. 2553, กิตติ เมืองดุ่ม.2559) ทำให้เห็นความเป็นไปได้ในการกระจายวัตถุดิบสดไปยังตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) การศึกษาคุณค่าทางโภชนาการ องค์ประกอบทางเคมีและฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของพืชสกุลกลางสาต (สาโรจน์ จินประชา. 2555) สามารถเสริมคุณค่าและสร้างจุดขายให้กับกลางสาต เนื่องจากพืชสกุลกลางสาตจัดเป็นพืชสมุนไพรที่สำคัญในการรักษาโรคต่าง ๆ นอกจากนี้มีการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำกลางสาตมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้แก่ น้ำกลางสาตพาสเจอร์ไรซ์ ไวน์กลางสาต กลางสาตในน้ำเชื่อม แยมกลางสาต (วรรณกนก เชื้อนสุข.2545) และกลางสาตแช่อิ่มอบแห้ง (ปิยวรรณ ปาลาศ และคณะ. 2553) เพื่อเพิ่มมูลค่าและแก้ปัญหากลางสาตล้นตลาด ซึ่งพบว่าผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกลางสาตได้รับความสนใจจากผู้บริโภคค่อนข้างมาก เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ยังไม่มีการแปรรูปในเชิงพาณิชย์

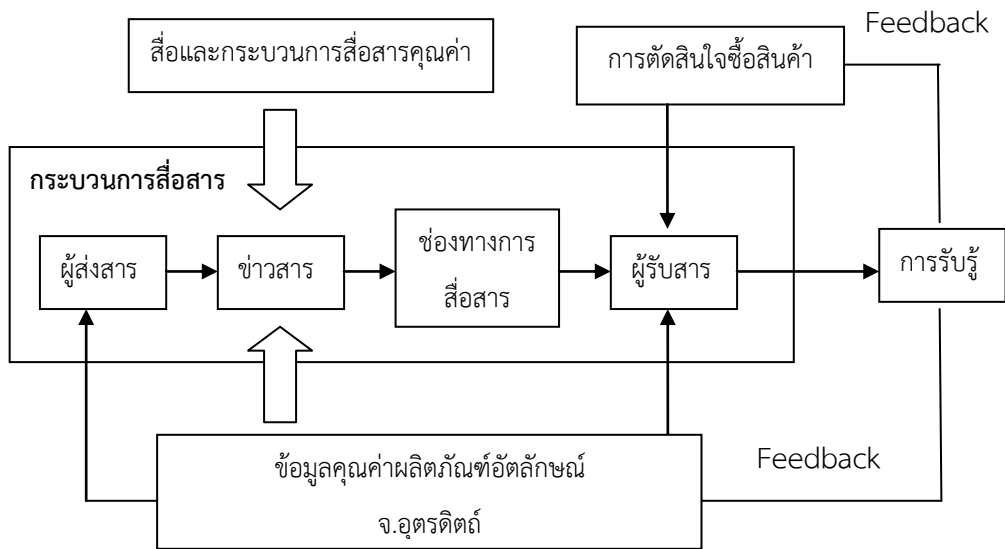
จากการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากด้วยผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตรดิต์สู่การต่อยอดเชิงพาณิชย์: กรณีศึกษากลางสาตอุดรดิตรดิต์ ใช้แนวคิดของการทำงานวิจัยเชิงพื้นที่ ผสมกับงานวิจัยเชิงพาณิชย์ โดยใช้กลางสาตอุดรดิตรดิต์เป็นเครื่องมือในการกระจายรายได้ให้กับเกษตรกรในพื้นที่อย่างยั่งยืน ผ่านกระบวนการทำงานวิจัยแบบร่วมมือทางวิชาการ (Academic Collaborative Research) ภายใต้ห่วงโซ่อุปทานและห่วงโซ่คุณค่าเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณค่าและมูลค่า สอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยมีค่านิยมร่วม (Core value) คือการอนุรักษ์กลางสาตอุดรดิตรดิต์ และยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) 3 ประการ เป็นหัวใจของการทำงาน ได้แก่ 1) การสร้างความเป็นธรรม ความถูกต้องทางสังคม 2) การรักษาความมั่นคงยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม และ 3) การขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ กระบวนการทำวิจัยครั้งนี้มีภาคีที่ร่วมทำงาน 4 ภาคส่วน ได้แก่ ภาควิชาการ (มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตรดิต์) ภาคเอกชน (หอการค้าจังหวัดอุดรดิตรดิต์ บริษัทชัยเจริญคอมพิวเตอร์ จำกัด บริษัทสวนผลไม้ไม้ยืนต้น จำกัด ร้านบ้านบนดอย)

ภาครัฐ (หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บริษัทประชารัฐ) ภาคประชาชน (เกษตรกรผู้ปลูกกลางสาด วิชาหกิจชุมชนแปรรูปกลางสาดบ้านดำนานาขาม) **แสดงดังภาพที่ 1.1**

ภาพที่ 1.1 กรอบการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากด้วยผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์สู่การต่อยอดเชิงพาณิชย์: กรณีศึกษาลางสาดอุดรดิตถ์

จากกรอบการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากด้วยผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์สู่การต่อยอดเชิงพาณิชย์: กรณีศึกษาลางสาดอุดรดิตถ์ เพื่อนำคุณค่าภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในระบบวนเกษตร ทำให้เกิดมูลค่าในห่วงโซ่อุปทานสินค้าและบริการ การสร้างการรับรู้ด้านคุณค่าของลางสาดในระบบวนเกษตรยังมีการเผยแพร่และรับรู้ข้อมูลค่อนข้างน้อย ดังนั้นเพื่อเพิ่มโอกาสการจำหน่ายผลิตภัณฑ์และสร้างการรับรู้ นอกจากคุณค่าด้านโภชนาการและคุณค่าประโยชน์จากการปลูกในระบบวนเกษตรของผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์จังหวัดอุดรดิตถ์ ยังขาดการสื่อสารทางการตลาดเพื่อให้ผู้บริโภครับรู้ถึงคุณค่าผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ โดยใช้แนวคิดของการทำงานวิจัยเชิงพื้นที่ ผสมกับงานวิจัยเชิงพาณิชย์ และลางสาดอุดรดิตถ์เป็นเครื่องมือในกระบวนการสื่อสารทางการตลาด ดังภาพที่ 1.2 กรอบแนวคิดการวิจัยการสื่อสารคุณค่าเพื่อสร้างการรับรู้ผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์

ภาพที่ 1.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสื่อสารคุณค่าผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุตรดิตถ์
2. เพื่อสื่อสารทางการตลาดและสร้างการรับรู้ผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุตรดิตถ์

3. นิยามศัพท์เฉพาะ

คุณค่า หมายถึง กระบวนการในการสร้างคุณค่า หรือประโยชน์ที่ได้รับจากภูมิปัญญาของท้องถิ่นในระบบวนเกษตร จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการให้แก่เกษตรกรผู้ประกอบการและผู้บริโภค

ภูมิปัญญาของท้องถิ่นในระบบวนเกษตร จังหวัดอุตรดิตถ์ หมายถึง เป็นความรู้ของชุมชนดั้งเดิมที่สั่งสมและถ่ายทอดมาเกี่ยวกับระบบวนเกษตร จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยผ่านการทดสอบและได้รับการปฏิบัติในชุมชนนั้น มีลักษณะเป็นพลวัต มีการพัฒนาและสูญหายไปตามเวลา

ผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุตรดิตถ์ หมายถึง ผลิตภัณฑ์ หรือการบริการที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ในระบบวนเกษตร จังหวัดอุตรดิตถ์

ระบบวนเกษตร จังหวัดอุตรดิตถ์ หมายถึง เป็นแนวทางการจัดการที่ดินและการเกษตรที่เน้นการปลูกไม้ยืนต้นที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้เป็นหลัก (Woody Perennials) ร่วมกับการปลูกพืชเพื่อเป็นอาหารหรือประโยชน์อื่น และ/หรือการเลี้ยงสัตว์ ในลักษณะผสมผสานกันเป็นนิเวศการเกษตรที่เลียนแบบธรรมชาติป่า โดยในงานวิจัยนี้คือระบบทำการเกษตรโดยมีสัดส่วนของไม้ป่า : ไม้ผล : ไม้พุ่มล่าง สัดส่วน 50 : 30 : 20 โดยต้องมีกลางсадผสมอยู่ด้วย

4. เป้าหมายและการวัดผลสำเร็จของโครงการ

4.1 เป้าหมายและรูปธรรมของสิ่งที่ต้องการขับเคลื่อนให้เห็นผลภายใน 12 เดือน

1. สื่อทางการตลาดผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์
2. กระบวนการสื่อสารคุณค่าผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์
3. ช่องทางการสื่อสารผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์
4. องค์ความรู้ และนวัตกรรมจากกระบวนการวิจัยที่สามารถต่อยอดและขยายผลได้

4.2 การวัดผลสำเร็จของโครงการ

การวัดผลสำเร็จของโครงการวัดจากผลผลิตที่ได้เมื่อดำเนินงานตามโครงการฯ แล้วเสร็จ ดังนี้

1. สื่อทางการตลาดผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์สำหรับขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ที่ทำให้เกิดการจำหน่ายจริงเชิงพาณิชย์ อย่างน้อยจำนวน 5 รายการ
2. เกิดกระบวนการสื่อสารคุณค่าผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ของภาคีเครือข่ายและกลไกการทำงาน สำหรับขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ที่ทำให้เกิดการจำหน่ายจริงเชิงพาณิชย์อย่างน้อย 2 เครือข่าย
3. เกิดช่องทางการสื่อสารทางการตลาดผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์สำหรับขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ที่ทำให้เกิดการจำหน่ายจริงเชิงพาณิชย์ อย่างน้อยจำนวน 5 ช่องทางการสื่อสาร
4. มีการเผยแพร่การสื่อสารทางการตลาดผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ ที่ทำให้เกิดการจำหน่ายจริงเชิงพาณิชย์ อย่างน้อยจำนวน 1 ครั้งต่อปีของแต่ละช่องทางการสื่อสาร
5. เกิดองค์ความรู้และนวัตกรรมอย่างน้อย 1 รูปแบบ เช่น Product innovation, process innovation, service innovation หรือ experience innovation

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 5.1 เกษตรกรผู้ปลูกกลางสาดที่เข้าร่วมโครงการสามารถผลิตกลางสาดที่มีคุณภาพและมีมูลค่าเพิ่มขึ้นทำให้รายได้เพิ่มขึ้น
- 5.2 ผู้รับสื่อเห็นคุณค่าผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ สร้างแรงบันดาลใจให้เกษตรกรในการอนุรักษ์กลางสาดเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อการสนับสนุนผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์
- 5.3 จังหวัดมีระบบ กลไกและภาคีร่วมกันดำเนินงานกระบวนการสื่อสารทางการตลาดผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ที่สามารถขยายผลไปยังผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ ได้